

94422908-8	13/06/2025	ידיעות אחרונות - 7 לילות	עמוד 16	1	26.51x34.71
ט - הוצאת ספריסטעמס של דברים נסתרים - מאת שרה סבירי - 25910					

ספרות ותרבות

{ אלמוג בהר }

"האוהבים קוראים לאהובם בכל השמות"

שרה סבירי כותבת על הסופיות – המיסטיקה של האיסלאם – ומצליחה להעביר את החוכמה הרחבה כים ולהפגיש מסורות שונות תחת קורת גג אחת: בין העברית לסופיות, בין היהדות לאיסלאם, בין האדם בן זמננו לחכמים מימי הביניים

את דבריי הקצרים על ספרה החדש של שרה סבירי, 'טעמים של דברים נסתרים', העוסק במיסטיקה של האיסלאם, בסופיות, אפתח בסיפור על המיסטיקאית הסופית המפורסמת ראבצה אל-ערוויה, בת המאה ה-8, סיפור המבטא את התעוזה של הדרך הסופית, וההליכה מעבר לניגודים המקובלים בחיי הדת והקהילה הרגילים. כך מספרת סבירי את הסיפור: "ראבצה צועדת בחוצות העיר בצרה כשבירה אחת רלי מים ובשנייה לפיד בוער. 'לאן את הולכת', שואלים אותה, 'ומה הלפיד והמים שאת נושאת?' 'את המים אשפוך על אש הגיהנום ואכבה אותה, ובלפיד אבעיר את גן עדן', היא עונה, 'לבל ידמה מישהו שאני עוברת אותך, אלוהי, מתוך פחד מאש הגיהנום או בתקווה לגן עדן. מאהבתי אני עוברת אותך, לשמך ולשם עצמך'".

מי היו הסופים? הסבר אחד מציעה סבירי בשמה של המורה הסופית שלה בלונדון, אירנה טווידי, שאמרה בשם המורה הסופי שלה, מהדור, גורוג': "הסופיות קיימת מאז ומעולם – זוהי החכמה הקדמונית. אלא שלפני הנביא לא היו נקראים סופים. בשם זה נקראו רק מאות אחדות אחרי מותו". תשובה זאת שולחת אותנו אל הזמן שקדם לאיסלאם, ומדגישה כי המיסטיקה הסופית היא ביטוי ספציפי של המיסטיקה האוניברסלית, האנושית, אשר קיבלה ניסוח מוסלמי מי רק לאחר זמנו של מוחמד. המורה שג מיסטיקה עצמו, כפי שמדגישה סבירי, עם מקורותיו היווניים והנצריים, זר גם לערבית וגם לעברית, גם ליהדות וגם לאיסלאם, וסבירי מחליפה אותו בביטוי המקראי "חֶכְמַת לֵב" (שמות ל"ה, ל"ה), ומסבירה: "בערבית אין מילה מיוחדת למיסטיקה. בדרך כלל משתמשים בתצנף – דהיינו סופיות – כשם גנרי: למיסטיקה יהודית, למשל, קוראים אֶלִיָּהוּ אֶלִיָּהוּדִי". סבירי מדגימה כיצד במסורת הסופית, עצם ההגדרה סופיות נתפסה ככישלון ולא כהצלחה של המסורת, כביטוי להתקבעות שלה, וכך למשל היא מביאה את תשובתו של שְׂבִילִי, בן המאה ה-10 בבגדאד, על השאלה למה נקראים הסופים סופים: "הסופים נקראים סופים בשל שארית של נֶפֶס שנותרה בהם. אלמלא כן, לא היה דבק בהם שם כלל"; הנֶפֶס היא הנפש, אבל היא גם העצמיות והאנו. בספר לא ארוך זה, כמו גם באתולוגיה המקיפה 'הסופים' שקדמה לו, בולט הצורך למסור חוכמה רוחנית לא באמצעות תורה סדורה, מחולקת לסעיפים ולשלבים קבועים, אלא באמצעות רמזים אנקדוטליים וסיפורים מפתיעים, המעבירים את האחריות ללימוד מן המורה אל התלמיד; במסורת הסופית הצטבר לימודם של מורים רבים, ואלה מצביעים על דר-

במיסטיקה הסופית אפשר להבחין בשני כיוונים שונים אך משלימים: הרצון לדעת והרצון לחוות. בידיעה מבקש המאמין הדבק לדעת את האלוהים ואת נפשו, את העולם האמת. בחוויה הוא מבקש לחוות את ההתקרבות אל האל ולעצמו, עד הורדת כל המסכות והמחסומים, המבחינים בינו לעולם ולאמת

כים שונות, ולא על דרך אחת, כי אולי אין דרך אחת. לכן מצטטת סבירי את סלמי, בן המאה ה-10-11 מנישאפור, אשר מצטט ב'איגרת בעלי הגינוי' מדברי קודמו: "אֲבּוּ פֶּכֶר פֶּאכֶרִי סִי אמר: הטוב שבבני-אדם... יודע... כי מלבד הדרך שבה הוא הולך אל אלוהים, יש עוד דרכים רבות". על כן יותר מאשר תורה סדורה, או קאנון, האופי של המסורת הסופית הוא של יצירת אנתולוגיות בכל דור ובכל מקום, ולכך הצטרפה שרה סבירי עצמה באתולוגיה הגדולה שלה 'הסופים', שראתה אור ב-2008 (עם מקורות מערבית, פרסית וטורקית, ובספר הנור כחי גם מאנגלית), והייתה פרויקט כביר גם בהעברת החוכמה הסופית לעברית, אבל גם ביצירת מכלול מרתק וחד-פעמי בתכנון ובסידורו של המסורות הסופיות. האנתולוגיה עצמה תורגמה לערבית, על ידי נביה בשיר, והפכה לאנתולוגיה סורית, ולא רק אנתולוגיה על אודות הסופיות.

הדרכים הרבות אל אלוהים קיימות במסורות של דת אחת, ובדתות שונות; על כן על השאלה החוזרת, הכמעט-נצחית, האם רב המשותף או המפריד בין מסורות מיסטיות שונות, בלשונות שונות, בתקופות שונות ובמסגרות דתות שונות? הספר לא עונה במפורש, אך רומז לכפילות: הרמיון והקרבה בין השאלות שהעסיקו את חכמי הלב המוסלמים לאלו שהעסיקו חכמים מדתות אחרות, ולאלו שמעסיקים גם מחפשי שים בני ימינו, הוא מפתיע; ומנגד המסורת המוסלמית הסורית ייחודית, והלימוד שלה מציע התבוננות חדשה ותובנות מפתיעות. הגישה המדגישה את המשותף לדתות השונות באה לידי ביטוי בספרה של סבירי בשיר שכתב אחד מגדולי המיסטיקאים, אֶבֶן עֶרְבִי, יליד אנדלוס, בן המאה ה-12, בספרו 'מתורגמן התשוקות', מתוך תודעה שבה העיסוק המיסטי מצוי מעבר להבחנות הארציות בין ממסדים דתיים שונים: "לבי נכון לקבל כל צורה; אחו לאילות, מנזר לגזירים, נוצרים, מקדש לעובדי אלילים, כְּעֶבֶה לעולי הרגל, לחוות התורה/ספר הקראן. דתי היא דת האהבה/להיכן שגמלי האהבה נושאים אותי/שם דתי, שם אמוני".

במיסטיקה הסופית אפשר להבחין בשני כיוונים שונים אך משלימים: הרצון לדעת והרצון לחוות. בידיעה מבקש המאמין הדבק, חכם הלב, לדעת את האלוהים ואת נפשו, את העולם ואת האמת. בחוויה הוא מבקש לחוות את ההתקרבות אל האל ולעצמו, עד הורדת כל המסכות והמחסומים, המבחינים בינו לעולם ולאמת. חוויה זאת אינה מתווכת בעיקרה על ידי מוד מסורתי מן הספרים הקדושים, אלא על ידי המורים והנניסיון, ולצד התקרבות היא מכילה גם נסיגות וקפיצות. סבירי לא מהססת לקשור, כפי שראינו, את הלימוד הסופי למקורות יהודיים, וכך היא מביאה פסוקים מן המקרא כדי לבטא רעיונות סופיים, כגון "אֲנִי יִשְׁנָה לְפָנַי עֵר" (שיר השירים ה', ב'), ובהמשך הספר היא גם מצטטת משוררים בני המאה ה-20, כגון זלדה ונתן זך, ואפילו שואבת מדיאלוג בסדרת טלוויזיה טורקית, על המשורר הסופי כותב הטורקית יונוס אֶמְרֶה, בן

'מפגשי האוהבים': מיניאטורה פרסית המתארת את הקדוש והמיסטיקן מימי הביניים, אחמד ע'זאלי, משוחח עם תלמיד, 1552

המאות ה-13-14: "יש הרבה מבחנים, אומר השיח' ליונוס, לפי עמים מבחנים בתוך מבחנים. אבל המבחן הקשה ביותר הוא מבחן האהבה. זוכר את לִיָּלָא? זוכר את מִגְנוֹן לִיָּלָא?... האם אפשר להגיע לאהבת אלוהים מבלי לאהוב קודם את לִיָּלָא?"

על מפגשה עם הסופיות כותבת סבירי באופן אישי וביוגרפי: "המפגש עם חוכמת הלב הסופית שינה את חיי, הנחה אותם והאיץ תהליכים ותהפוכות שעברו עליי. פגישות עם אנשים ונשים שאיראו בי חותם שהזמן לא מחה; למדתי לקרוא בין השיטין ולהבחין בין הגלוי לסמוי". הטרנספורמציה שסבירי מתארת בחייה משמשת לה גם כמשל לדרך הסופית, הנפתחת בהתעוררות הנפש והיפוך הלב, המובילים אל היציאה למסע, הנשען על הגעגועים והאהבה, אף האהבה למה שקודם לכן לא הכרנו או זיהינו. מתוך אלו נפתחות להולך בדרך גם פרספקטיבות חדשות ליחס שבין נפשו לעולמו, ובין לבין קהילתו. סבירי מנסה לתווך את מטרם של הסופים, ואת הדרכים שבהן הם עוברים, בספרה הנוכחי: לדבריה ג'וֹנִיד, המורה מבגדאד, בן המאה ה-9, כתב שמשאת נפשו של אוהב אלוהים היא: "שתחזור אחריתו אל ראשיתו ויהיה כמו שהיה לפני שהיה". סבירי מפרטת רבות, בהתבוננות פנימית, על רגש האהבה, המוכר לנו מזיכרון ששכחנו, לדבר קדמון שהוא מקור הדברים לפני פיצולם, ושער שלא נבטל את העצמי שלנו לא נצליח לאהוב אותו באופן מוחלט, ללא מגבלות של אגו ונבדלות. הדרך הסופית מאפשרת לנו להיזכר ולחוש את תחושת הגעגוע שאינה מצביעה באופן ברור על מושא געגועים, יכולת המתגלה בכל אדם כאשר הוא מתעורר ממצב השינה של חיינו, וחווית הגעגוע מעוררת אותו לצאת למסע ולעזוב את מקומו.

הדרך שבה עובר חכם הלב מכילה תחנות ומצבים (מקא-מאת ואֶחְוֶאל), ומצבים אלו הם קוטביים: תקווה ופחד, יראה ואהבה, קרבה ומרחק, אינטימיות ובדידות, חוסר אונים ותעוזה, היעדר ונוכחות, כליין והישארות. מצבים נפשיים אלו הם גם מצבי העולם, גם שלבים בסולם אל האל, וגם מקבילים לקוטביות אצל אלוהים: הוד ויופי, דיין וחסד, אינסוף ואחד, קרבה מוחלטת ומרחק מוחלט. אֶבֶן עֶרְבִי ציטט את דברי אֶבּוּ סַעִיד ה'רֶאזִי, בן המאה ה-10 בבגדאד, שאמר: "איך יודעים את האל? בכך שהוא החיבור של הניגודים, כפי שהוא אומר בקוראן (57, 3) 'הוא הראשון והאחרון, הגלוי והנסתר'". אין ערך לידע תיאורטי על הדרך, והחכם מוכרח לצאת לדרך בעקבות הרמזים וההשראה שקיבל מדרכם של אחרים.

סבירי עצמה היא גם מורה סופית, המלמדת אותנו: "האוהבים קוראים לאהובם בכל השמות". הספר, כאשר הוא מצטרף אל קודמו, האנתולוגיה 'הסופים', מהווה פרויקט חיים שלם של שרה סבירי, המצליח גם להעניק לנו את החוכמה הסופית הרחבה כים והעמוקה כמותו בעברית, וגם ליצור מפגש מסורות, המודע לכך שאינו מפגש ראשון אלא נקודה נוספת בתוך רצף, בין העברית לסופיות, ולכן גם בין היהדות לאיסלאם, ובין לבין טיו של האדם בן זמננו לחכמים בני ימי הביניים, באופן עשיר ומרתק, ובשילוב נדיר של לימוד אמיתי וחוויה הופכת לב. ●

טעמים של דברים נסתרים // שרה סבירי { מאגנס 236 עמ' }